

УДК 347.77

Ю. Л. БОШИЦЬКИЙ

Юрій Ладиславович Бошицький, професор, завідувач кафедри інтелектуальної власності та інноваційних технологій, ректор Київського університету права НАН України

ШЛЯХИ МОДЕРНІЗАЦІЇ ТА ОПТИМІЗАЦІЇ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ

Розбудова України, враховуючи сучасні реалії економічних, соціальних та військових викликів, неможлива без концентрації зусиль щодо пошуку шляхів розвитку та модернізації вітчизняної економіки. Такий розвиток, як правило, все більше спирається на створення і впровадження в господарській та соціальній інфраструктурі різнопланових об'єктів інтелектуальної власності, охорону і захист прав вчених, інженерів, винахідників. Досвід країн із розвинутою економікою підтверджує, що інтелектуальна діяльність, новаторство та креативність технічних рішень здебільшого визначають стратегію і тактику стрімкого й комплексного розвитку держави, її високий технічний рівень виробництва, інтеграцію наукової, технологічно складової промисловості.

Організація дієвої системи правозастосування в процесі створення та використання об'єктів інтелектуальної власності прямо впливає на розбудову національних науково-технологічних та науково-технічних сфер життя держави, підвищення їх інвестиційного іміджу, запровадження сприятливого інноваційного клімату. Тому збереження, зміцнення і розвиток інтелектуального потенціалу нашої держави віднесено до пріоритетних інтересів України.

Нині важливим є пошук шляхів створення ефективної інноваційної системи, яка спроможна забезпечити технологічну модернізацію національної економіки, підвищити її конкурентоспроможність на основі передових технологій. Необхідно удосконалити ринок прав на результати інтелектуальної діяльності, державну систему правової охорони інтелектуальної власності та перетворити науковий потенціал країни на дієвий ресурс економічного зростання. Визнання інтелектуальної діяльності такою, яка забезпечує успішний розвиток усіх інших форм суспільно корисної діяльності, зумовлює необхідність зосередити державні можливості (творчий потенціал, матеріальні ресурси, кошти тощо) на всебічному розвитку інтелектуальної діяльності.

Охорона прав інтелектуальної власності має забезпечити сучасні вимоги, бути демократичною, легкодоступною та прозорою. Так, наприклад, спрямовані на охорону промислової власності закони повинні ефективно забезпечувати моральні та економічні права авторів на результати інтелектуальної діяльності, стимулювати творчу активність людей, відповідно до державних інтересів, застосувати її результати, а також заохочувати чесну торгівлю. Розвиток державної системи правової охорони інтелектуальної власності України повинен передбачати створення умов для покращання інвестиційного клімату України та підтримки підприємництва; підвищення рівня свідомості й правової культури українського суспільства у сфері інтелектуальної власності; створення умов для реалізації конституційних прав громадян на доступність освіти у сфері інтелектуальної власності, трансферу технологій та інноваційної діяльності. Тому саме розробка фундаментальних принципів системи інтелектуальної власності є одним із нагальних завдань вітчизняної правової науки.

У правовій площині проявляється багатогранність певних методів і принципів правового регулювання, забезпечення балансу приватних та публічних інтересів як одного з основних завдань права на сучасному етапі. Сфера інтелектуальної власності в цьому аспекті є надзвичайно актуальною, оскільки притаманна їй творча діяльність характеризується інтеграцією приватних та публічних інтересів. А як відомо, метод цивільно-правового регулювання охоплює як диспозитивні, так і імперативні засоби впливу на учасників цивільних відносин на засадах юридичної рівності сторін, справедливості та добросовісності.

Сьогодні більшість порушень прав інтелектуальної власності мають економічний характер, у їх основі лежить монополізм цього права. Тільки монополіст-правоволоділець має абсолютні права на конкретний

об'єкт інтелектуальної власності та на його використання, має можливість монополювати завищені ціни не лише на об'єкт інтелектуальної власності, а й на товар, у якому втілено такий об'єкт. Порухники прав інтелектуальної власності, здійснюючи продаж контрафактних товарів, намагаються отримати більші прибутки внаслідок проведення демпінгової цінової політики. Так, зменшуючи ціну на контрафактну продукцію і збільшуючи обсяги виробництва, вони можуть отримувати додаткові доходи, в той час як правласники такої можливості не мають. Саме тому заходи цивільної, адміністративної і кримінальної юридичної відповідальності не можуть дати позитивних наслідків без урахування дії економічних законів. Тому інтелектуальна власність може виступати не тільки двигуном, а й певним гальмом для суспільного розвитку. Підтвердженням цього є те, що інтелектуальна власність, починаючи з продуктів харчування, ліків, технічних засобів і закінчуючи моделями міжнародного розвитку та комунікаційною структурою Інтернету впливає на розвиток суспільства. А права інтелектуальної власності не є кінцевими по суті, вони повинні тільки забезпечити децентралізовану систему інновацій у науці та культурі. Тому законодавство у сфері інтелектуальної власності має комплексний характер. Регулюючи режим того чи іншого об'єкта інтелектуальної власності, воно, як правило, включає положення цивільного, фінансового, адміністративного, конституційного, процесуального законодавства тощо. У свою чергу, право інтелектуальної власності загалом в цілому і кожен із його об'єктів зокрема мають той чи інший зв'язок з різними галузями права, здійснюючи одне на одне певний взаємний вплив.

Законодавство України в сфері інтелектуальної власності створювалося в умовах її незалежності, майже з чистого аркуша, тому воно не позбавлене окремих істотних недоліків, прогалин, суперечливих положень, деякі норми не узгоджені між собою тощо. Існуючі проблеми права інтелектуальної власності потребують адекватного вивчення та аналізу. Так, слід більш чітко визначити актуальність, зміст, види та місце інтелектуальної власності в системі цивільного права України; склад об'єктів та суб'єктів права інтелектуальної власності за чинним законодавством України, які підлягають цивільно-правовій охороні. Також більш глибокого дослідження заслуговують і цивільно-правові форми охорони права інтелектуальної власності, зокрема особисті немайнові і майнові права; реалізація особистих немайнових і майнових прав суб'єктів інтелектуальної власності. Потребує науково-теоретичного аналізу й система захисту права інтелектуальної власності за чинним законодавством України. Аналізуючи проблеми правотворення в системі охорони інтелектуальної власності на основі результатів дослідження проблем правової охорони особистих немайнових і майнових прав, правового режиму об'єктів інтелектуальної власності та правового статусу суб'єктів інтелектуальної власності, можна виявити недоліки та прогалини в системі цивільно-правової охорони особистих немайнових і майнових прав суб'єктів інтелектуальної власності, дати їм відповідну оцінку, визначити їх причини і розробити належні пропозиції й рекомендації, спрямовані на усунення виявлених недоліків та підвищення цивільно-правової охорони інтелектуальної власності.

Оптимізація правового регулювання інтелектуальної власності, створення умов для впровадження результатів наукових розробок в економіку повинно стати пріоритетом держави. Наша країна представлена відносно розвиненою промисловістю, в тому числі й такими наукомісткими галузями, як космічна техніка, ракетно- і літакобудування, суднобудування, виробництво синтетичних матеріалів та нанотехнологій. Ми маємо потужну біотехнологічну школу, успішно розвивається такі галузі, як репродуктивна та рекреаційна медицина, генна інженерія й фармація. Вітчизняні наукові розробки являють собою інтерес для світової спільноти, а українські вчені користуються попитом та світовим визнанням.

Криза в Україні, незаінтересованість і відсутність можливостей у використанні об'єктів інтелектуальної власності призвели до зменшення фінансування вітчизняної науки, до зниження комерційного інтересу щодо проведення фундаментальних наукових досліджень, оскільки ставить науковий результат вченого у пряму залежність від обсягів фінансування. Активізація творчої інтелектуальної діяльності людини в Україні сьогодні вимагає, серед іншого, економічних чинників, переосмислення ставлення до винахідницької діяльності, формування у суспільній свідомості її престижності.

Конституція України гарантує кожній людині охорону результатів її інтелектуальної діяльності, спираючись на європейську правову традицію, закріплюючи такі права серед конституційних¹. Так, у ст. 41 Конституції України передбачено право кожного володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної та творчої діяльності, ст. 54 Конституції України громадянам гарантується свобода літературної, художньої, наукової творчості та захист інтелектуальної власності. Держава забезпечує, через право та систему мотивацій, заінтересованість у стимулюванні винахідництва. Наприклад, стимулювання винахідників, здійснюване державними підприємствами, знаходить своє вираження у формі оптимізації необхідних умов для винахідницького процесу та подальшої комерціалізації його результатів. Підприємство здійснює комплекс заходів, які, з одного боку, забезпечують умови для винахідницької діяльності, пошук високоефективних технічних рішень, обмін досвідом винахідницької діяльності, проведення патентно-ліцензійної роботи, з іншого, – використовує кошти, які підвищують особисту заінтересованість винахідників в активізації винахідницького пошуку шляхом реалізації заходів морального і матеріального стимулювання творчості.

Винахідник повинен впевнено почувати себе на міжнародному ринку об'єктів інтелектуальної власності, оскільки Україна є членом низки міжнародних договорів, які визначають світові принципи охорони інтелектуальної власності, а також є державою-членом Всесвітньої організації інтелектуальної власності (далі – ВОІВ). Зі вступом України до СОТ сформувалася належна законодавча база в сфері правової охоро-

ни інтелектуальної власності. Відповідно до ст. 16 Марракеської угоди про створення Всесвітньої організації торгівлі кожна потенційна країна-учасниця повинна забезпечити відповідність своєї законодавчої бази зобов'язанням, передбаченим угодами СОТ. Саме з цією метою українським парламентом було прийнято понад 60 законодавчих актів, левова частка яких регулює відносини у сфері інтелектуальної власності. Сучасний стан законодавства України у сфері інтелектуальної власності отримав високу оцінку Міжнародного Бюро ВОІВ².

Економічне, політичне, культурне співіснування європейських держав передбачає врахування міжнародних стандартів у галузі інтелектуальної власності, які світова цивілізація створювала століттями, але надзвичайна активізація яких спостерігається в останні десятиліття. Згадані стандарти передбачають певні правила поведінки в аспекті міжнародної торгівлі, захисту прав та інтересів авторів, як первинних суб'єктів інтелектуальної власності, та власників охоронних документів в галузі інтелектуальної власності. Принципи та основні положення цих правил встановлені насамперед пакетом договорів СОТ, зокрема Угодою про торгівельні аспекти прав інтелектуальної власності (Угода ТРІПС) та директивами Ради ЄС.

Забезпечення ефективного комплексного правового регулювання інтелектуальної власності вимагає часу, а також глибшого осмислення значення інтелектуальної власності в житті нашої країни, концептуально нового ставлення до стимулювання творчості наших співвітчизників. Тому завдання державних діячів, вчених та фахівців-практиків полягає у чіткому визначенні напрямів нормативного забезпечення цього процесу на перспективу, в окресленні конкретних завдань з метою створення максимально сприятливих умов для творчості й ефективного впровадження її результатів у народне господарство для поліпшення соціально-економічного та культурного життя нації.

Законодавство у будь-якій сфері суспільних відносин не може бути досконалим, оскільки цивілізаційний поступ є стрімким і сучасна наука ламає усталені стереотипи та уявлення. Людство рухається до нових досягнень, вбираючи все те, що придатне для досягнення поставлених цілей, і відкидаючи все те, що гальмує цей об'єктивний процес. Тому торкаючись прогалин, недоліків, суперечливих положень в чинному національному законодавстві чи його невідповідностей міжнародним стандартам у галузі інтелектуальної власності, нам слід виходити із національних реалій, спираючись на світовий досвід. Існування в Україні фундаментальних досліджень у сфері біології та медицини поставило низку нагальних питань перед юридичною наукою, зокрема: питання правової охорони результатів біомедичних досліджень; права людини в сфері генної інженерії; визначення правового статусу людського ембріона та проведення наукових досліджень стовбурових клітин; права людини і етико-правові проблеми клонування тощо.

До надзвичайно важливих, але не цілком розв'язаних спеціальних питань, належить проблема правового режиму службових винаходів. Ця сфера є надзвичайно важливою для будь-якої держави з позиції забезпечення її суверенітету та недоторканності стратегічного інтелектуального капіталу. Визначення правового режиму винаходів та інших об'єктів промислової власності, що створюються за сприяння роботодавця, сьогодні є конче важливим. Необхідний новий ринковий підхід і осмислення висхідних положень, потрібен також пошук компромісу, в результаті якого мають справедливо враховуватися інтереси винахідника, роботодавця та держави. Такою сферою є інноваційна політика держави.

Пріоритетним завданням України в сфері управління інтелектуальною власністю є комерціалізації її об'єктів у результаті інноваційної діяльності, яка регулюється Законом України «Про інноваційну діяльність»³. Інноваційна діяльність має на меті впровадження досягнень науково-технічного прогресу у виробництво і соціальну сферу, що включає: випуск та розповсюдження принципово нових видів техніки і технології, прогресивні міжгалузеві структурні зрушення, реалізацію довгострокових науково-технічних програм з великими строками окупності витрат; фінансування фундаментальних досліджень для здійснення якісних змін у стані продуктивних сил; розробку і впровадження нової, ресурсозберігаючої технології, призначеної для поліпшення соціального й екологічного становища. Держава сприяє інноваційній діяльності технологічних парків у формі державної фінансової підтримки та цільового фінансування їх проектів. Для реалізації проектів технологічних парків їх учасникам та спільним підприємствам, що виконують їхні проекти, державою надаються відповідні пільги.

Головною метою державного регулювання інноваційної діяльності та проведення державної інноваційної політики повинно бути створення соціально-економічних, організаційних і правових умов для ефективного відтворення, розвитку й використання науково-технічного потенціалу країни, забезпечення впровадження сучасних екологічно чистих, безпечних, енерго- та ресурсозберігаючих технологій, виробництва та реалізації нових видів конкурентоспроможної продукції.

Державне регулювання інноваційної діяльності в Україні здійснюється шляхом визначення і підтримки пріоритетних напрямів інноваційної діяльності державного, галузевого, регіонального і місцевого рівнів. Стратегічні пріоритетні напрями інноваційної діяльності повинні формуватися спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у сфері інноваційної діяльності із залученням Національної та галузевих академії наук України на основі ґрунтовних прогнозно-аналітичних досліджень тенденцій світового науково-технологічного розвитку, результатів реалізації пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки України, зіставлення їх із реальними потребами економіки України, можливостями та станом інноваційного потенціалу країни.

Кабінет Міністрів України повинен проводити експертизу розроблених Міністерством освіти і науки стратегічних пріоритетних напрямів інноваційної діяльності. Стратегічні пріоритетні напрями інноваційної

діяльності та відповідні обґрунтування подаються Кабінетом Міністрів України до Верховної Ради України. Середньострокові пріоритетні напрями інноваційної діяльності загальнодержавного рівня формуються спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у сфері інноваційної діяльності в рамках стратегічних пріоритетних напрямів інноваційної діяльності і подаються Кабінетом Міністрів України до Верховної Ради України на затвердження разом із стратегічними пріоритетними напрямами інноваційної діяльності. Кожен три-п'ять років середньострокові пріоритетні напрями інноваційної діяльності загальнодержавного рівня уточнюються спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у сфері інноваційної діяльності на основі системного експертного аналізу даних моніторингу інноваційної діяльності, пропозицій та техніко-економічних обґрунтувань центральних органів виконавчої влади галузей, виконавчих органів місцевого самоврядування, Національної та галузевих академій наук України, громадських наукових і науково-технічних організацій.

Стосовно проблем вдосконалення законодавства в сфері інтелектуальної діяльності, то слід наголосити на необхідності постійного реагування на відповідний науковий поступ, оскільки нормативний масив законодавства в сфері інтелектуальної власності повинен не лише відповідати вимогам сьогодення, але й спиратися на відповідну наукову доктрину, що дає змогу робити таке регулювання прогностичним.

У цьому контексті питання правотворення в сфері оптимізації інтелектуального розвитку країни, удосконалення управління системою інтелектуальної власності потребує постійної уваги з боку держави. Враховуючи зазначене вище, на наш погляд, вбачається за доцільне розглянути пріоритетні напрями правотворення в сфері інтелектуальної власності країни. Насамперед необхідне удосконалення нормативно-правової бази інтелектуальної власності та механізмів захисту прав у цій сфері. Потреба правотворення у даному напрямі пов'язана з реформуванням управління інтелектуальною власністю, що викликана необхідністю адаптації національного законодавства до законодавства Європейського Союзу. У цьому контексті слід законодавство з питань інтелектуальної власності привести у відповідність до Цивільного кодексу України, в тому числі й у відповідність з усталеними міжнародними нормами у сфері інтелектуальної власності. Потребує приведення у відповідність актів національного законодавства між собою та із загальним законодавством України та забезпечення лібералізації, спрощення, прискорення, максимальної зручності для заявників процедур набуття прав на об'єкти інтелектуальної власності. Також доцільним є законодавче посилення відповідальності за порушення прав інтелектуальної власності, вдосконалення правового регулювання економічних аспектів права інтелектуальної власності, в тому числі системи сплати зборів і мита за дії, пов'язані з охороною прав на об'єкти інтелектуальної власності, вдосконаленням правового регулювання механізмів економічного стимулювання творчості тощо.

Важливим є удосконалення процедур захисту прав авторів та володільців виключних прав інтелектуальної власності. Правотворення в цьому напрямі потребує забезпечення ефективного державного контролю й координації дій правоохоронних і контролюючих органів щодо боротьби з порушеннями прав інтелектуальної власності. Європейський досвід та удосконалення судової реформи потребує створення спеціалізованого патентного суду для розгляду справ, пов'язаних із захистом прав інтелектуальної власності, а також запровадження альтернативних способів вирішення спорів, розробки єдиної методики проведення судових експертиз у справах щодо визнання недійсними охоронних документів на об'єкти інтелектуальної власності, розробки методики визначення збитків у справах про порушення прав інтелектуальної власності.

Далі, необхідним є удосконалення чинного законодавства у сфері авторського права і суміжних прав в частині сприяння легальному бізнесу з метою детінізації цього ринку послуг; легалізації програмного забезпечення, яке використовується в органах виконавчої влади, та запровадження відкритого доступу до Державних реєстрів зареєстрованих об'єктів авторського права через мережу Інтернет.

Надзвичайно важливою залишається також необхідність підготовки спеціалістів, що займаються питаннями інтелектуальної власності, та поширення знань, рівня культури й освіти у зазначеній сфері.

Специфіка правотворення у формуванні правової культури з питань інтелектуальної власності повинна спиратися на всі верстви населення комплексно. У цій площині важлива роль належить сучасним телекомунікаційним засобам, які могли б забезпечити публічні інформаційні акції щодо роз'яснення негативних наслідків неправомірного використання об'єктів права інтелектуальної власності. Особливої уваги потребують заходи з підготовки наукових кадрів у сфері інтелектуальної власності, запровадження різних форм і методів перепідготовки й підвищення кваліфікації різних соціальних категорій – патентних повірених, керівників підприємств, установ та організацій, працівників органів державної влади, місцевого самоврядування, які в силу службових обов'язків причетні до сфери управління інтелектуальною власністю. Це і пропаганда знань у сфері інтелектуальної власності з метою охоплення навчанням різних категорій населення, насамперед шкільної молоді, і удосконалення нормативно-правової бази діяльності патентних повірених, підвищення кваліфікації суддів, які розглядають справи з інтелектуальної власності тощо.

Слід зауважити, що поява принципово нових та ефективніших технічних засобів гостро ставить питання відповідності освіти умовам сучасного суспільства, вимогам науково-технічного прогресу. Тому необхідно більш активно створювати при університетах центри наукових досліджень з проблем права інтелектуальної власності, посилити роботу над дослідженням широкого кола проблем у сфері інтелектуальної власності з використанням зарубіжного досвіду, мотивувати роботу над підготовкою монографій та підручників з права інтелектуальної власності. Безумовно, потрібно створити умови мотивації наукового інтересу до питання розвитку відносин інтелектуальної власності серед викладачів в університеті.

Важливо враховувати ту обставину, що європейська освіта знаходить шляхи вирішення аналогічної ситуації у себе шляхом впровадження програм технологічної освіти. Наша країна не зможе стати всебічно розвинутою гуманітарною державою, якщо не буде готувати своє підрастаюче покоління до майбутньої творчої праці. Відповідно, і вітчизняна освіта вимагає докорінної переорієнтації на підготовку особистості до майбутньої діяльності. Необхідна принципово нова система навчання творчості у базових навчальних закладах, вивчення психології творчості, а також підготовка викладачів, науково-технічне забезпечення для навчання творчості. Молодь слід готувати до майбутньої творчої діяльності, починаючи зі школярів, учнів професійно-технічних училищ і студентів вищих технічних закладів.

Ще один важливий напрям оптимізації поваги та авторитету до інтелектуальної власності – це активізація міжнародної політики з метою підвищення міжнародного іміджу нашої держави та її впливу на міжнародні процеси у сфері інтелектуальної власності. Правотворення в цій сфері матиме сенс у відстоюванні національних інтересів у рамках участі у керівних органах Всесвітньої організації інтелектуальної власності, участі у міжнародних проєктах, спрямованих на розвиток малих і середніх підприємств у сфері інтелектуальної власності.

Незважаючи на те, що в Україні існує система охорони прав інтелектуальної власності, яка відповідає міжнародним стандартам, необхідно вирішувати на законодавчому рівні питання наближення до законодавства Євросоюзу в сфері охорони промислової власності, а саме: у сфері попередження порушень прав винахідників непрямого використання винаходів, ліцензування, перехресного ліцензування, запровадження податкових пільг не тільки для винахідників, а й для підприємців, що будуть використовувати винахід.

Оптимізація правотворення у сфері інтелектуальної власності в Україні ефективно сприятиме розвитку наукового та інтелектуального потенціалу української нації, здійсненню економічного прориву в умовах світової економічної кризи, виходу до сфери виробництва високих інноваційних технологій, що дасть змогу увійти до числа економічно розвинутих держав. Удосконалення законодавства в сфері інтелектуальної власності через правотворення, усунення певних прогалин у праві сприятиме запобіганню порушенням права, зміцнить економічну сферу впливу при міжнародному співробітництві, надасть можливість нашій країні впевненіше розвиватись у сфері інноваційної діяльності. У цілому зазначені вище чинники сприятимуть посиленню не тільки правової охорони інтелектуальної власності, розвитку ринкових відносин, а й також, значною мірою, процвітанню нашої країни.

Крім необхідності правової охорони об'єктів інтелектуальної власності важливим питанням залишається покращення економічних показників від впровадження результатів інтелектуальної власності у виробництво. У сучасних економічних та суспільних відносинах, у процесі виробництва матеріальних благ, все більшого значення набуває впровадження інноваційних засобів виробництва, його удосконалення із застосуванням новітніх технологій.

Завдяки цьому процесу об'єкти інтелектуальної власності будуть набувати все більшого економічного значення, що зробить можливим експорт української продукції на світові ринки. Цей процес привертає увагу до об'єктів інтелектуальної власності не просто як до нематеріальних благ, а як до об'єктів, що мають ціннісний зміст, високу майнову вартість. Необхідно ширше використовувати можливості технопарків, досягти їх вузької спеціалізації і при цьому розширити перелік регіонів, де вони відкриті. Необхідно розвивати інноваційну політику держави, сприяти розвитку технопарків, що впливатиме на збільшення обсягів податкових відрахувань у бюджеті різних рівнів. Важливо інвестувати державні кошти на науково-дослідні й науково-конструкторські роботи в технопарках із сучасних та актуальних для країни та бізнесу тем. Досвід деяких українських технопарків, почавши «практично з нуля», створили інноваційну продукцію на десятки млн грн та тисячі робочих місць.

Сьогодні багато говориться про необхідність створення технопарків, які могли би не лише створювати оригінальну продукцію, а й виробляти її і самостійно продавати. Податок із прибутку, що утворюється в результаті випуску інноваційної продукції, не перераховується до бюджету, а зараховується на спецрахунки виконавців проєктів і йде виключно на інноваційну діяльність. Уряд повинен фінансувати наукові проєкти, які можуть втілитися у реальну конкурентоспроможну продукцію. Відомо, що дослідницьке обладнання має оновлюватися кожні сім років, а деяке – кожні два-три роки. Сьогодні одна з пріоритетних тем – нанотехнології. Але потрібне обладнання, щоб цю одну мільярдну частинку сантиметру побачити.

Основні напрями, в тому числі й економічно ефективні, знаходяться на стику наук: від генної інженерії до виробництва готових приладів, від субстанцій для фармацевтичних препаратів до імунобіологічних, від теорії дендримерів до пошуків нових люмінесцентних зондів для діагностики людини, від механізмів мутації молекул ДНК до одномолекулярної спектроскопії.

Нині максимум 3–4 % всього обсягу виробництва реального сектора економіки створюють високотехнологічні галузі економіки. Це неприпустимо мало. І не більш як 4–5 % від усіх інвестиційних коштів вкладається у високі технології.

Потрібно мати єдиний погляд на те, як потрібно змінювати структуру української економіки, на фундаменті яких наук потрібно будувати промислове майбутнє України. А це, по-перше, новітні біотехнології, які належать до мікрорівня. По-друге, це інформаційні технології: від м'якого (програмного) продукту до телекомунікаційних систем. Зрозуміло, що не маючи власної вітчизняної мікроелектроніки, ми не зможемо виготовити жодного пристрою для спеціального зв'язку. На жаль, сьогодні Україна не має свого чіпа хоча б на рівні півтора мікронної технології. Третій поривний напрям – це новітнє матеріалознавство, що сьогодні

дедалі менше належить до традиційних металів і сплавів, яке важливе для реформування наймогутнішої української галузі – це органічні матеріали, низькорозмірні, функціональні й навіть так звані розумні матеріали. На цих напрямках базується все: космічна техніка, літакобудування, енергомашинобудування і все що завгодно – ізолятори, якість матеріалів, системи управління.

Заслугує більш дієвої підтримки з боку держави ідея інтернет-інкубаторів. На жаль, ця ідея ще не знайшла належного розвитку в Україні. Відсутність повноцінного механізму фондової біржі залишає інтернет-інкубаторам лише два шляхи повернення інвестицій: чекати прибутку самої компанії або продати її великому інвестору. При цьому виникає наступна проблема, пов'язана із захистом прав інтелектуальної власності: компаніям-генераторам ідей важко захистити своє ноу-хау від незаконного і багаторазового використання їхніми інтернет-інкубаторами.

З точки зору чинного законодавства найбільш надійним способом захисту прав є патентування ноу-хау. Однак ця процедура вимагає великих фінансових, трудових і часових витрат, які часто виявляються не під силу підприємстві або новій компанії. Крім того, мінусом цього підходу є моральне старіння ідеї, що особливо актуально для ринку високих технологій.

Бізнес-інкубатори можуть існувати в двох видах: діяти як самостійні організації або ж виступати як самостійні організації або в якості ядра технопарків. У першому випадку бізнес-інкубатори створюються, як правило, для підтримки нетехнологічного підприємництва та фірм простих технологій. У другому – інкубатори, що знаходяться у складі технопарку, орієнтовані на роботу в галузях високих технологій, підтримку малих інноваційних підприємств, малого інноваційного підприємництва в науково-технічній сфері.

Провідні світові виробники витрачають величезні кошти на інноваційні продукти та технології. Наприклад, компанія Motorola інвестує щорічно мільярди на розвиток та дослідження, Ericsson витрачає на подібні цілі 15 % річного обороту, що становить близько \$ 3 млрд. Проте вкладення коштів в інноваційні впровадження може бути не завжди виправданим. Криза на ринку телекомунікацій 2000–2001 рр. – яскравий цьому приклад. Повіривши прогнозам аналітиків про захмарні доходи від підключення стільникового зв'язку третього покоління (3G), європейські оператори виклали величезні суми за ліцензії. Однак незабаром стало зрозуміло, що мережі третього покоління розвиваються повільніше, ніж передбачалося. Компанії, чие майбутнє нещодавно здавалося цілком безхмарним, такі гіганти, як France Telecom і Deutsche Telecom, – зазнали найбільших в історії збитків.

Сьогодні потрібно широко використовувати можливості й академічної науки. Необхідно, щоб влада посилила свою роль в інституціоналізації академічної науки; слід формувати взаємодію і взаєморозуміння між наукою і владою. Недооцінена сьогодні роль науки в забезпеченні влади інформацією для управління соціально-економічним процесом в суспільстві; недостатній державний вплив на процеси інституційної трансформації сучасної науки; мала динаміка відносин у системі «влада – наука – виробництво». Час висуває нові функції академічної науки і академії як об'єднань учених в суспільстві, що базується на знаннях.

Потрібно враховувати можливості академічної науки, яка впливає на розвиток суспільства. Економічна політика, як і всі інші галузі, не розвивається без відповідних норм права. На жаль, не всі з норм зараз працюють. Поліпшити цей негативний стан зможе посилення владного відомчого контролю за законністю. Наскільки наука впливає на владу? Наскільки обов'язковим для влади є те, що рекомендує наука при плануванні? Ці питання ще не вивчено як слід. Наукову експертизу не завжди беруть до уваги, що обертається командно-адміністративним стилем. Не зайвим було б запрошувати науковців на засідання Верховної Ради України, де обговорюються та приймаються закони. Адже інколи поправки депутатів зводять нанівець роботу науковців над законопроектами.

Сьогодні конче важливо, щоб наукові знання перетворилися на основний ресурс економічного розвитку, академічна наука набула все більшого значення для держави. Сучасна структура національних академій наук зорієнтована на виконання переважно фундаментальних наукових досліджень, без яких неможливо уявити перспективи науково-технологічного й соціального розвитку будь-якої держави. Тому саме держава повинна турбуватися про фінансову та матеріально-технічну підтримку національних академій, що створює міцний фундамент для перетворення фундаментальних знань на прикладні розробки, які й визначають конкурентоспроможність економіки. При цьому необхідно прагнути до партнерських стосунків між наукою і владою.

У цих умовах розв'язання завдань щодо створення нових об'єктів інтелектуальної власності, їх впровадження в економіку України та належна правова охорона можлива з урахуванням передового досвіду провідних європейських країн та США, використання інтеграції науки з виробництвом, а виробництва – з освітою, міжнародним співробітництвом тощо. І зазначені напрями слід поглиблювати й активно розвивати – комплексно і системно.

¹ Конституція України : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.rada.gov.ua

² Міжнародне бюро ВОІВ відзначає високий фаховий та технічний рівень українського закладу експертизи на об'єкти промислової власності : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://sips.gov.ua/ua/wipo_visit.html

³ Про інноваційну діяльність : Закон України : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.rada.gov.ua

Резюме

Бошицький Ю. Л. Шляхи модернізації та оптимізації правового регулювання інтелектуальної власності в Україні.

У статті розглядаються питання модернізації та оптимізації правового регулювання інтелектуальної власності в Україні на сучасному етапі її розвитку. Автор розглядає питання організації дієвої системи правозастосування в процесі створення та використання об'єктів інтелектуальної власності, аналізує питання розбудови національних науково-технологічних та науково-технічних сфер життя держави, підвищення їх інвестиційного іміджу, пропонує запровадження сприятливих інноваційних кліматів, аналізує та пропонує більш широке використання позитивного зарубіжного досвіду в сфері модернізації інтелектуальної власності в науці та економіці.

Ключові слова: інтелектуальна власність, технопарки, інноваційна економіка, захист прав інтелектуальної власності, новації.

Резюме

Бошицкий Ю. Л. Пути модернизации и оптимизации правового регулирования интеллектуальной собственности в Украине.

В статье рассматриваются вопросы модернизации и оптимизации правового регулирования интеллектуальной собственности в Украине на современном этапе ее развития. Автор рассматривает вопросы организации эффективной системы правоприменения в процессе создания и использования объектов интеллектуальной собственности, анализирует вопросы развития национальных научно-технологических и научно-технических сфер жизни государства, повышения их инвестиционного имиджа, предлагает введение благоприятных инновационных климатов, анализирует и предлагает более широкое использование положительного зарубежного опыта в сфере модернизации интеллектуальной собственности в науке и экономике.

Ключевые слова: интеллектуальная собственность, технопарки, инновационная экономика, защита прав интеллектуальной собственности, новации.

Summary

Boshytskyi Y. The ways of modernization and optimization for intellectual property legal regulation in Ukraine.

The article presents the topic on modernization and optimization of intellectual property legal regulation in in the modern stage of its development. The author considers the questions on organizing the efficient system of law enforcement in the course of creating and using intellectual property, on developing national scientific, technological and technical spheres of the state activity and improving their investment image, as well as suggests implementing the favourable investment climates and a wider using the positive foreign experience in the sphere of intellectual property modernization in science and economy.

Key words: intellectual property, industrial parks, innovation economy, intellectual property protection, innovations.

УДК 347.77

Р. Б. ШИШКА

Роман Богданович Шишка, професор, доктор юридичних наук, професор Київського університету права НАН України

ПЛАГІАТ ТА ЙОГО ПРОЯВИ І НЕБЕЗПЕКИ

Актуальність проблематики більш чим очевидна і зумовлена тими загрозами, які наразі являють собою плагіати не тільки з огляду на порушення прав авторів, а й для мистецтва, літератури і, особливо, національної науки та вищої школи. У загальному контексті вони призводять до псевдотворчості, псевдонауковості та збіднення інтелектуального потенціалу держави. Виграють від того лише плагіатори, для яких це – один із засобів возвеличитися, зайняти «місце під сонцем» і потурати таким же плагіаторам. Зокрема, при видимості зростання кількісних показників у науці і вищій освіті якісний її аспект невпинно знижується, а людська складова інтелектуального потенціалу девальвується.

Плагіат наразі став настільки поширеним у літературі, мистецтві та особливо у науці й освіті, що є національною і не тільки національною проблемою. Як плагіат чи з елементами плагіату виконано чимало рукописів дисертацій з суспільних і навіть із природничих наук. Від плагіату не рятує ні сучасна експертиза цих робіт, ні опонування, ні електронна система виявлення плагіатів, ні гнівні звернення провідних науковців (свого часу – В. С. Зеленецький і автор), ні навіть зростання такої категорії справ у судовій практиці. Єдиний державний реєстр судових рішень на 2014 р. містить понад 150 справ про плагіат. Більш того, навіть визначено правила протидії виявленню плагіатів та розвиваються послуги із успішного проходження системи їх виявлення.

Навіть рукопис дисертації В. В. Путіна, як було доказано російській та світовій науковій громадськості, – плагіат. Не обійшла ця проблема і український науком, де почалося із «перелицьовування» дисертацій, здебільшого російських науковців, інколи один в один, а потім компіляції їх рукописів із декількох дисерта-